
bujdosó

JUHÁSZ ERZSÉBET

— Egy-kettő-három! Első kép, először. Megy!... Stop! Még egyszer! Megmondtam, hogy ne gondolj semmire. Semmire, érted? Csak arra az egyre, hogy fényképeznek. FÉNYKÉPEZNEK, érted? Most vigyázz!

Mehet?

Egy-kettő-három. Első kép, másodszor!

Megy!

Amikor reggel felébredek, arra gondolok, bárcsak feküdne melletttem valaki. Tükröt tartanék kettőnk elé, s az arcáról lemérhetném, vajon valóban tükörkép-e, amit látok. De ennél sokkal jobban is felhasználhatnám. Mondataim könnyű valószerűtlensége miatt szorongva teljes erőbevetéssel hazudoznék neki, estig rám is találna, szitkozódna, aztán hazavezetne.

Időtlen idők óta zuhog a víz, a kád szélén megtörik, ívvé formálódik, egyik fele kicsapódik a kövezetre, a másik óvatosan ereszkedik végig a kád hűvös falán. A hófehér csempe kellemesen hűti szemgolyómat. Valaki csönget. Kapkodva kezdek zuhanyozni. Ha ez a csöngetés egyszer elmarad: valaki elcsavarta az utolsó lámpát.

Bóbó minden reggel felkíséri hozzám a fodrásznőt és a kozmetikust, hogy a helyszínen adja meg nekik a pontos utasításokat. Ma például egy minden eddiginél ünnepélyesebb november eleji délután vár ránk — lilában. A fodrásznőnek és a kozmetikusnak tésztaszínű és -zagú bőre van, az öregedés első lappangó jeleivel. Csúszós, hideg ujjakkal pillanatok alatt hatalmas csavarokat raknak a hajamba, súlyos pakolásokat az arcomra, miközben egyenletesen, színtelenül és megszakítás nélkül beszélgetnek. Sokáig fekszem így, forró búrába rakott fejjel, vastag krémréteg alá temetett arccal a szoba parfümökkel, illatpermetekkel telített nehéz levegőjében. Talán, talán most már elengedhetem magam, ezeknek a síkos kezeknek a szabályos mozgása, ez az egyenletes, elakadhatatlannak tetsző beszélgetés fölöttem elég erősnek bizonyul fenntar-

tásomhoz. Nyugodj meg, ma sem fogsz kicsúszni e jó kötésű hálóból...

Amikor szabályosan beöltözve, fejemen hatalmas, csontkemény hajkoronával, krém-, festék- és púderréteggel elborított arccal kilépek a szobából, már minden egyszerűnek tűnik, és biztosan tudom, képzetlenség lenne bármit is elvétenem. Kezdetben Bóbó elég sokat vacakolt velem. Azt mondja, az a szerencsém, hogy arcom a felismerhetetlenségig átalakítható. S neki, akárhogy veszi is, mégiscsak kifizetődik, ha két-három modell helyett eggyel dolgozik.

Valamelyik gyár különböző sprayeiről és fürdősamponjairól készítettünk reklámfilmeket, nekem mosolyogva, kéjes sóhajtások közepette mondanom kellett néhány „elragadtatott” szót e gyártmányokról. Noha előzőleg napokat töltöttünk azzal, hogy számtalan elképesztő parókát és ruházatot cserélgetve rajtam, elképesztő környezetekben és elképesztő testhelyzetekben elképesztő fotókat készítettünk rólam, s meggyőződhettem róla, hogy arcom valóban a felismerhetetlenségig átalakítható, amikor az első filmfelvételezés előtt a tükörbe néztem, s megláttam azt a csontkemény arcot, tudtam, hiába szólongatnám. Egész megjelenésének kifejezéstelensége, abszolút jelentés nélkülsége olyan élmény volt számomra, hogy a sprayekről és különböző fürdősamponokról beszélve akaratom ellenére feltört belőlem valami mélységes, elfojthatatlan öröm. Az az immár biztosra vehető tudat, hogy kiszakadtam jól ismert megjelenési formámból, hogy könnyű vagyok és szabad, hogy az önmagammal való szembenézés objektíve is lehetetlenné vált, olyan élmény volt számomra, hogy nem voltam képes fékezni magam.

— Stop! — kiáltotta Bóbó.

— Meg vagy te bolondulva? Mit csinálsz? Nem vagy te Pillangókisasszony vagy Madame Bovary, hogy ilyen-olyan érzelmeid legyenek! Elment az eszed... Te most az az akárki vagy, aki az x—y gyár szappanával szappanozod magad, nem vagy te hülye gyerek, hogy ebbe a marhaságba beleéld magad. Sőt, tönkreteheted az egész üzletet! Az emberek érzékenyebbek, mint gondolnád...

— A te megnyilatkozásodnak itt egyetlen szabálya van, de az örök és változatlan: mindenkori kifejezés nélkülség és személytelenség. Világos? Na, készen vagy?

— Mehet?

Titokban kicsit élveztem Bóbó ilyen kifakadásait. Történik valami felettem, amiért, bár részt veszek benne, nem tartozom az égvilágon semmilyen felelősséggel. Meggyőző-e vagy mesterkélt az öröm egy idegen arcon, még ha az enyémet takarja is! Mi közöm hozzá.

— Na itt van! Hát látod, ilyen nincs — mondja egy este felsőbbösen nevetve Bóbó. A rólam készített próbafelvételek peregték előttünk. Valami erdőben futkározok épp, rettenetesen kiöltöztetve, hatalmas, mozdulatlan hajzattal elborítva hajlakkot reklámozok.

— Megint valami idegen, ideilleszthetetlen öröm az arcodon! A groplánt itt is cserélni kell.

— Van abban valami ingerlően hülye érzés, amikor meglátsz egy őszintén és személyesen örülő arcot valami tébolyult reklámfilmben!

Elnevetem magam.

— Nézd csak! Mintha tudathasadásod volna! Mint aki tényleg el

akarja hitetni, a jóérzés netovábbja ez az egész.

— Miért? Azt hiszed, nem az?

— Ne hülyéskedj! Az emberekre idegesítően hat az ilyesmi. Érzékenyebbek, mint gondolnád!

— Szerintem ez az álmuk...

— Na rendben van, hagyom.

Aztán visszafelé pergettük a jelenetet, s megrökönyödve állapítottuk meg, hogy az arcomon látszó mesterkéletlen öröm még ilyen természetellenes körülmények között is az, ami, hogy egyszerűen oszthatatlan és elpusztíthatatlan.

— Az a leghülyébb az egészben, hogy ezért az ordinaré dologért képes vagy ennyire túlfeszíteni magadat.

— Mondom, hogy nem készakarva történik.

— Nem értelek, azt most már látom, hogy nem akarsz a filmhez kerülni, de hát akkor meg kinek vagy minek játszol itt?

— De nem veszem észre, ha mondom!

— Azt hittem, ezt a melót a világon senki el nem tudná lőni, mert itt a világon semmit sem kell tudni.

— Persze, persze. Egyszerűen beállsz a ringbe, bizonyos mozdulatokat végzel, bizonyos mondatokat mondasz, mindennek semmi értelme, haszna vagy jelentése. Egy csapásra tisztán előállítod...

— És mi itt a probléma?

— Semmi.

— Ez a legkönnyebb meló a világon.

— Az, a legeslegkönnyebb.

— Hidd el nekem, nincs olyan meló a világon, amelyik kezdetben, míg az ember fél szemmel kívülről méricskéli, ne volna hasonlóan képtelen, sőt abnormális, mint ez a tied.

Nézem ezt az arcot, a két mély szemgödörből néha váratlanul kivillan egy szempár, majd villámgyorsan visszahúzódik langyos és sötét odújába, és nem tudnék kiáltani. Belehelyezkedem szépen a felállított rendbe. Bóbó világából egyenes kilátás nyílik a semmire, elébe állok hát, takarásul.

— Ez mind rendben van — hallom a hangom —, nekem, mondjuk rá, megfelel ez a meló, mert szeretem a könnyű melókat, de ha úgy gondolod, hogy nem tudok beletanulni, hagyjuk abba, minden hercehurca nélkül, le fogok lépni, ígérem.

— Tudod, fáradt vagyok. Nincs kedvem minden héten újabb modellek után futkosni. Te nem vagy rossz, de ami sokkal fontosabb, megbízható vagy, azért maradsz, mert sohasem tudnál ebbe az egészbe beleszokni.

Tulajdonképpen teljesen mindegy, ki csavarja el fölöttem a villanyt.

Ha valamikor is lett volna sajtóságos arcom és személyiségem, amely meghatározott körülmények között, itt és itt, ekkor és ekkor ki tudta volna fejezni önmagát, valószínűleg makacskodom, és könnyű hazárdirozásnak tekintem ezt az egészet. A külső nézőpont, amely Bóbó szerint az idők folyamán lassan elmosódik, az én esetemre sohasem lehetne érvényes. Az én egész létezésem erre a nézőpontra rakódik naponta vastagodó rétegekben. Épp legszemélyesebb önmagam siklott ki

mindig is kezem közül. Mindenkor önmagam különböző pózokká merevedő merő látványa az, ami valóságos, megfogható, ami elmondható, át-gondolható... Ami olykor-olykor kicsordul pontos gondolataim sűrű szövetén át, öntudatom fegyelemtraverzei mögül — maga a biztos nem-létezés.

Lényegében semmit sem lehet tudomásul venni, de elutasítani sem. A létezést nem lehet megélni, de megszűnni sem lehet benne.

A fényképek mindig is legkedvesebb holmijaim közé tartoztak. Mindenhová magammal viszem anyám, apám és húgom fényképeit, közös képeinket, a magam gyerekkori képeit. Természetes mesterkéeltségük egyre hitelesebb tartalmakat fed fel belőlük. Nem is gondolok anyámra, apámra, húgomra, akire egyébként is alig emlékszem, csak fényképeik jelennek meg előttem. Napról napra elevenebbek, lassan mindent meg fogok tudni róluk.

Egy alkalommal próbafótokat készítettünk, még valamikor pályafutásom kezdetén. A műteremben kellemes hűvös volt és szokatlan csönd. Kis gépek kotyogtak fel néha. Az idő vékony szalagokban csavarodott fejem köré, még a nyílást is észrevettem, ahol keskeny sugárba rendeződve szökött a levegő. Éreztem, hogy megfulladok, a végén össze fogok esni, és valami szörnyű erővel hatalmasodott el bennem a gyanú: átjettettek, orvosi szaklapok számára készítenek majd rólam felvételeket. Alattomban ingerelnek: ez itt egy kis családi fészek, szorgoskodás, ünnepegyesség, apró meglepetések, mosolygás jobbra, balra, előre, hátra, reggeli, ebéd, vacsora, mosolygás jobbra, balra, előre, hátra, torta az asztalon, gyerekek, hideg-meleg fürdő, fogmosás, mosolygás jobbra-balra, előre-hátra, narancsszörp, citromszörp, almászörp, puszi a homlokodra, reggel, délben, este, mosolygás jobbra-balra, előre-hátra, aztán, ha végképp elveszítem a kapcsolatomat a külvilággal: katt-katt-katt, tömérdek felvételt készítenek megejtő tébolyomról. Aztán, amikor éreztem, minden levegő kiszökött a szobából, hirtelen magamhoz tértem. Valahol, láthatárom alján, hallótávolságon kívül apró kis alakok mozgolódnak, hiába is figyelném motyogásukat. S ekkor egy csapásra megvilágosodott előttem, mi az én dolgom:

— Emeljem feljebb a kezem? Fordítsam valamivel jobbra a fejem?

Így?

Hova néztek?

A falra jó lesz? Vagy a semmibe?

Nevessek?

Jobban?

Kevésbé?

Mehet?

Érzékelem testrészeimet, az arcomra merevedett végérvényes mosolyt, szemem semmibe néző tekintetét. Aztán a mozdulatlanság lassan leigázza lábujjaimat, magabiztosan halad fölfelé, többé nem fogom mozdítani a lábam, kezem, törzsemet, egyetlen hűvös teremre szűkül a világ, majd tovább zsugorodik; kis homályos pont. Emlékezetemből elmaradnak a többé már sohasem látható környezetek képei, széttöredeznek szokásaim, egész létezésemet egybekapcsoló masszív abroncsai, csak a jelen pillanat mindentől leválasztott, tovább már nem osztható

részecskéi forognak még egy parányi hengerben. Hirtelen egyetemessé táglul a hiányérzet tudatomban, átjár a lét egyetemes felidézhetetlenségének tiszta élménye. Aztán lágy, nyúlós képek, összegyűrődött képek, majd minden, ami csak létezett, végérvényesen besüllyed az agy elragacsosodott anyagába, beszorul a test kőkemény burkába. A kigyulladó éles reflektorfényben, kihegyesedett orrom fölött, két szempillantás között, piszkosszürke golyóvá csontosodik a világ.

Ez az a perc, amikor lefényképezték apámat, anyámat, kishúgomat, s fényképeznek engem is naponta, hogy a túlérétt fény újra meg újra szétrobbantsa, széthordja az egészet.

Amikor szöveget mondok, mindig biztonságban érezhetem magam. Az, amit mondok, önmagában véve tökéletesen képtelen és mesterkéltnél. De ha semmit sem kell mondanom, csak mutogatom, ilyen-olyan mozdulatokat végezni, mosolyognom, és nincs, amit elhárítsak, az egész helyzetnek az abszolút képtelenségét és mesterkéltségét némán, minden segédeszköz nélkül kell előállítanom: azzal, ahogy járkálok, ahogy nézek, ahogy megfogok és használatba veszek bizonyos tárgyakat! Szüntelenül gondolnom kell valamire, hogy tudjam mihez mérni a kilendülést. És mindenből, amihez csak hozzáérek, vadonatúj, még sohasem használt tárgyak jellegzetes szaga árad. Érzem: velem kezdődik létezésük. Egy élő lélek sincs a közelemben, ezeket a krémeket, szappanokat senki sem fogja használni. Néhány éven belül, bármilyen csöndben és észrevétlenül folyjon is az életem, elmosakodom tömérdék szappanomat, elkenetem krémjeimet, ha kiürültek tégelyeim, azon a napon ér a halál.

Azt hiszem, a világon semmit sem tudnék annyira szeretni, mint hazugságaimat. Mindent, mindent, kívül és belül. Csak ülünk, Bóbó meg én, egy langyos vízzel telt kádban, ugyanaz a víz áztatja testünket, ugyanaz a pára nehezíti lélegzésünk, elnézően szemet hunyunk a másik testének fokozatos rongálódása láttán. Ha volna itt bármi apró mozgás, már rég feldöntöttek volna bennünket. De mi tartjuk ám magunkat, bár tudjuk, hasunkon már jóvátehetetlenül elpuhult és egyre mélyülő rétegekbe gyülemlik a bőr, s az évek folyamán fejünk is előrebillent, arcunkon enyhe ütések furcsa dudorai. De beszorítottunk azért magunkat tinédzserek karcsú ruháiba: két kitömött tinédzser-bábu a kirakatban. Ha volna itt bármi apró mozgás, tudom, már rég feldöntöttek volna bennünket...

Van abban valami szorongató, de egyben kellemes érzés, ha az ember egyedül megy az utcán. Én ilyenkor kötöm rövid életű ismeretségeimet. Sohasem előre megfontolt szándékkal, csak úgy, fogalmam sincs, miért. Mintha felfüggesztették volna azt a státusomat, amelyet ismerősök közé kerülve mindig készségesen vállalok. Ilyenkor semmit sem kell tudnom önmagamról. Nem leszek más, úgy mázskálok, hogy nem vagyok senki: ha nem ismernek, nem kell betartanom kialakult viselkedési szokásaimat, és nem is kell változtatnom rajtuk, nincs idegenségérzetem, és nem vagyok otthonos sem, úgy tűnik, az út nem kezdődik és nem is ér véget sehol.

Vannak, akik elérzékenyednek, és mesélnek magukról. Minden erőmmel azt szuggerálom magamnak: nem értem, nem értem, nem értem.

A végén már valóban nem értek egy szót sem. Abból sem, amit nekem mondtak, abból sem, amit én mondtam másoknak.

— Én nem tudom, miket mondtam, érted?

— Hiába is akarnál bármit is az emlékezetembe idézni.

Nem tudom, nem azért, mert elfelejtettem, magával az értelmével nem voltam sose tisztában...

Ott voltam, persze hogy ott voltam, és értettem is, de nekem ehhez az egészhez nem lehet semmi közöm...

Hogy beszéltem mégis?

Miért, ugyan mit tehettem volna?

Nem, nem éreztem és nem gondoltam az égvilágon semmit, egyszerűen beszéltem. Igen. Igyekeztem jól, precízen megformált szavakat, értelmes, összefüggő mondatokat mondani.

Most megint!

Hogyhogy igaz vagy nem? Mi lehetne egy mutatóványban igaz vagy sem? Na ne hülyéskedjünk.

Miért csináltam, miért csináltam!

Az egész életemet mégsem vághatom össze némafilm-jelenetekből, az egész életemet mégsem, nem gondolod? Nem lehetek a helyzeten kívül.

Hát létezésem helyzetére, arra gondolok...

Én is ügyeskedem a magam módján. Én egy ilyen sínpáron futok, épp ezen tudtam beindulni, és akkor mi itt a probléma, nem értem, mi itt a probléma.

Egész más, ha valaki megkér, hogy feküdjek le vele. Ez természetes hozzáállás. Amikor ismeretlenekkel szeretkezem, tisztára olyan, mintha valóban felfüggesztették volna az életemet. A merő gesztus legtökéletesebb formája, amit teszek: mozdulatok világos, félreérthetetlen relációján reagálok egy másik ember mozdulataira. Még véletlenül sem képzeleghetek, létezésemnek nincs múltja és jövője. Beszélnem sem kell, amit más körülmények között, jelentést tulajdonítva mondataimnak, a másik csúnyán félreérthet. Semmit sem kell tudnom az adott pillanaton túl, sőt komolytalan dolog, csalás és visszaélés lenne. Lehetek férfi vagy nő, idősebb vagy fiatalabb. Lehetnék akárki.

Elég ritkán beszélek. Anyanyelvemet pedig sohasem használom. Csak néha, álmaimban. Amikor álmodom, a lét egy veszedelmesen szűkülő járaton visszafelé kezd peregni bennem. Szavakat mondok, amelyekhez arcok, tágas udvarok, gyümölcsfák, nyári záporok, korán sötétedő meleg délutánok tapadnak.

Ha így mondom: kenyér, akkor az várakozás forró és sötét pékségekben, tolongás, asszonyok és öregemberek, sírás, a sírás íze, a meleg kenyér íze.

Ha Bóbo nyelven beszélek, beszédem eleve nem használható gondolataim közlésére, mindig megkönnyebbülten érzem, elhangzott hangsoraimnak sohasem volt és nem is lesz semmilyen jelentésük. Hiába is kutatok emlékeimben, nincs olyan dolog vagy fogalom, amelyet épp ésszel hozzájuk lehetne kapcsolni. Jól ismert dallamok csengenek fü-

lebenben, kényelmesen üdügélek hát tágas csöndemben, hátam mögött a sarokban sípoló tüdővel fújtat kövér időm. Kint valaki mozog, tesz-vesz, emberemlékezet óta, megállás nélkül. Mindaz, ami előáll, közvetlen kapcsolatot alkot egymással. Fölrajzolom az ábrát és teljes a kép, egyetlen pont sem marad kívül, nincsenek homályos részletek, megfejthetetlen relációk, mélyrétegek vagy felszíniek takarásul.

Mozgásában szemlátodást soha sincs semmi erőfeszítés, leküzdendő ellenállás. Látszik, tehát van. Kissé távolabbról szemlélve: áttetsző üveggolyó, szabályosan végiggurul egy tárgyhálózatra épített műlesikló pályán. Elindul-célba fut, elindul-célba fut, és így tovább, tovább, tovább, elvéthetetlenül...

Ez az alak oly tökéletes, kedvem lenne kivágni papírból.

Az utolsó pillanatban, mielőtt ízeken, illatokon és mindenekelőtt idegen képeken át áradni kezdene felém elmúlt és jelen időm, már arcok villannak tükreimen,

a vázán,

poharaim hűvös falán és ó, szegény ártatlan szüleim

mennyit könyörögtek bocsánatért, még a kilincset is

alig értem el, minden este a megszokott

időben ágyba tettem őket, lábujjhegyen

jöttem ki, magam sem hallottam, olyan csöndben

csuktam rájuk az ajtót, néha föl-föl-

sírnak, mindig is oly

vigasztalhatatlanok voltak...

Már-már odakiáltanék Bóbónak; engedjük végre el magunkat, engedjük át. De az utolsó pillanatban mindig megvilágosodik előttem, mi is a dolgom:

Emeljem feljebb a kezem? Fordítsam valamivel jobbra a fejem? Így?

Most hova néztek?

A falra jó lesz? Vagy a semmibe?

Nevessek?

Jobban?

Kevésbé?

Mehet?

Érzékelem testrészeimet, az arcomra merevedett mosolyt, szemem semmibe néző tekintetét. Aztán a mozdulatlanág lassan leigazza lábujjaimat, magabiztosan halad fölfelé, többé nem fogom mozdítani a lábam, kezem, törzsemet, egyetlen hűvös teremre szűkül a világ, majd tovább zsugorodik: kis homályos pont. Emlékezetemből elmaradnak a többé már sohasem látható környezetek képei, szétpattannak szokásaim egész létezésemet összefogó, masszív abroncsai, csak a jelen pillanat mindentől leválasztott, tovább már nem osztható részecskéi forognak még egy parányi hengerben. Hirtelen egyetemesség tágu a hiányérzet tudatomban, átjár a lét egyetemes felidézhetetlenségének tiszta élménye. Aztán lágy, nyúlós képek, összegyűrődött képek, majd minden, ami csak létezett, végérvényesen besüllyed az agy elragacsosodott anyagába, beszorul a test kőkemény burkába.

A kigyulladó éles reflektorfényben, kihagyosedett orrom fölött, két szempillantás között, pizkosszürke golyóvá csontosodik a világ.